

Vastastikuse abistamise lepingu sõlmimise ettepaneku arutamine Riigikogu komisjonide koosolekul

26. september 1939

Salajane

Protokoll nr. 29

Riigivolikogu ja Riiginõukogu Välis- ja riigikaitse komisjonide ühine koosolek 26. septembril 1939. kell 17.30 Riigivolikogu ruumes, toas nr. 11.

Koos: Riigivolikogu liikmed: M. Hansen, A. Jürima, V. Kadarik, A. Karineel, J. Nyman, A. Piip, O. Pukk, R. Riives, L. Vahter; Riiginõukogu liikmed: F. Akel, J. Soots, J. Laidoner, V. Päts, J. Puhk.

Koosolekust võtavad osa: Riigivolikogu Esimees J. Uluots, Riiginõukogu Esimees M. Pung, Peaminister K. Eenpalu, Välisminister K. Selter, Sõjaminister P. Lill, Sotsiaalminister O. Kask, Riigivolikogu esimene abiesimees A. Anderkopp, Riiginõukogu teine abiesimees A. Maurer, Eesti saadik Moskvast A. Rei, Sõjavägede staabi ülem N. Reek, Välisministri abi O. Öpik ja Riigivolikogu liige J. Tõnisson.

Koosolekut juhatab A. Jürima.

Protokollib Riigivolikogu sekretär P. Malvet.

Päevakorras:

Välisministri informatsioon

I. Juhataja A. Jürima avab koosoleku ja tema ettepanekul võetakse päevakord vastu. Peaministri nõudmisel peetakse kinnine koosolek.

II.

Rvkl. J. Tõnisson'i ja Riigivolikogu ning Riiginõukogu juhatuse liikmete koosolekust osa võtmise küsimus.

Riigivolikogu Esimehe ettepanekul otsustatakse rvkl. J. Tõnisson kutsuda komisjoni koosolekule ja Riigivolikogu esimest abiesimeest A. Anderkopp'i ja Riiginõukogu teist abiesimeest A. Maurer'it lubada osa võtta komisjoni koosolekust.

III.

Välisministri informatsioon.

Välisminister K. Selter: Moskvast peeti juba mõnda aega kaubanduslikke läbirääkimisi Eesti–Vene uue kaubalepingu sõlmimise üle, millised olid jõudnud ka lõpule meile võrdlemisi soodsatel tingimustel. Kaubavahetus suurenes sellejärele umbes 4 ½-kordseks, võrreldes senise kaubavahetusega. Sealjuures impordiksime Venest peaaesjalikult tooraineid. Meil oleks sellejärele kasutada mõningaid Vene sadamaid ja samuti annaksime Venele transiiti Tallinna sadama kaudu. Üldiselt võib öelda, et kaubaleping on meile soodus.

Ühenduses kaubalepingu sõlmimisega tähendas Nõukogude Vene väliskomissar Molotov, et kaubanduslepinguga on kõik korras, kuid muidu on meie vahekorrad ebamäärased, mis lahendamist tahaksid. Tuleks sõlmida uus kokkulepe vastastikuse abistamise kohta. Loobusin seesugustest läbirääkimistest, seletades, et ma ei saa seda teha, kuna olen parlamentaarne minister ja pean selleks vastavad volitused Tallinnast hankima, milleks leian tarviliku olevat sõita Tallinna. Vahepeal lahkusin Kremlist Eesti saatkonda, kust aga mind umbes 1 ½ tunni pärast öösel kell 12 tagasi kutsuti ja sõlmimisele tuleva lepingu kava tekst kätte anti. Vaatasin selle kava läbi ning pärisin ka seletust üksikute punktide kohta. (Välisminister kannab kava ette.)

Esimene punkt käesolevas projektis on vastuvõetav. Teine punkt lubati kõrvale jätta, kui see

meile ei peaks sobima. Kolmanda punkti kohta, mis puudutavad baase, pärisin lähemaid seletusi, kus oli juttu Tallinnast, rääkisin selle vastu, seletades, et see on pealinn, mille peale küsiti, et mis sadamaid teil veel on, – ütlesin, et kõne alla võiks tulla Paldiski ja Tagalaht Saaremaal. Neljanda punkti juures suurt rääkimist ei olnud. Molotov tõi esile Eesti–Läti liidulepingu, – et kui teie saate liidus olla, siis see ei peaks takistuseks olema ka meiega sarnases liidus olemisele. Molotov tähendas ka, et selle lepingu sõlmimine on rutuline, kuid tähtaega ei antud. Ütles veel, et loodame, et teie valitsus sellega nõustub, sest muidu oleme sunnitud vast tarvitama teisi abinõusid. – Sõitsin Tallinna. Valitsusel oli nõupidamine selle üle ja ka Läti saadikut informeerisime sellest. Oleks käesoleva lepingu sõlmimine mõne kodanlise riigiga, siis ei oleks see raske küsimus, kuid nüüd tahab see kindlasti suuremaid kaalumisi. Selge on üks, et kui sõlmime selle lepingu teatava servituudiga, siis see jääb ka igaveseks, sest lahti sellest enam kindlasti ei saa. Valitsus on seisukohal, et kui väliskomisjonid ei anna eitavat vastust, et siis tuleb asuda läbirääkimistele.

Sõjavägede Ülemjuhataja J. Laidoner: See küsimus tuleb otsustada põhimõttelikult. Valgustan seepärast seisukorda sõjavägede ülemjuhataja seisukohalt. Kahtlust ei tohiks olla, et kui meie Venega kokkulepet ei saavuta, siis on sõda. See lepingu projekt ei ole ultimaatum. Meiega on seni viisakalt käitunud.

Annan nüüd ülevaate, kuidas oleks meie vastupanemise võimalused sõja korral. Kindlasti võime vastu panna teatava aja. Kui kaua see kestab, seda on raske öelda, – võib-olla mõni kuu või ka kauem. Kuid lõpp on selge. Kuigi Vene võib-olla ei ole kuigi tugev sõjaliselt, siiski meie vastu suudaks tema küllaldaselt vägesid välja panna. Maaväega saaksime vast kuidagi toime. Mis puutub aga õhujõududesse, siis seda võib Vene meie vastu väga palju saata. Meie õhuvägi on aga väike. Meie tellimised välismaal ei ole veel kõik täidetud. Ainult Saksamaalt on osa tellimisi juba kätte saadud.

Kas on meil abi loota? Ütlen kindlasti, et seda praegu kuskilt ei saa, sest keegi ei saa seda anda küllalt tugeval määral ja ei taha ka anda, sest see kisuks teda ka konflikti ning sellest püüab igaüks ennast eemale hoida. Praegu on kõik egoistid. Kahtlemata on väga rusuvalt mõjunud ühe 35-miljonilise riigi lagunemine sarnase lühikese aja jooksul. Peale kõige muu on raske alustada sõda, kui sulle pakutakse abistamise lepingut. See oleks ju sarnane propaganda suutäis Venemaale, mille mõju ei ole raske ette näha. Raadio räägiks selges eesti keeles, et rahvas on sõtta tõugatud, ehkki meie tahtsime pakkuda oma abi. Meil on olukord, kus meil on väga raske vastu astuda. Meid pannakse sarnasesse olukorda, kus meie peame laskma esimese paugu.

Loen väga tarvilikuks, et lepingusse võetaks suveräniteedi klausel.

Oleks väga kergemeelne viia meie riiki sõjalisesse konflikti. Peame kõik tegema, et saada rahulikult sellest üle.

Poola katastroofi ei lootnud Saksagi nii ruttu.

Valitsus on otsustanud, et peame läbirääkimistesse astuma.

R. Riives: Propaganda on käimas ja korjatakse allkirju, et Vene saadaks oma väed üle piiri.

A. Piip: Kas on meie saadikuil midagi juurde lisada antud seletusele?

A. Rei: Moskvas midagi enam ei selgunud, öeldi ainult, et asjaga on väga kiire.

J. Tõnisson (korra kohta): Kas ei oleks soovitav, kui valitsus avaldaks oma seisukoha, mis ulatuses ja kui kaugele minnakse lepingu sõlmimisel? Siis oleks komisjonil selgem asja arutada.

Välisminister K. Selter: Valitsus ei ole lõplikult asja fikseerinud.

A. Jürima: Meil on siis kaaluda, kas sõda või rahu. Arusaadav on, et kui sõlmime lepingu, et siis olukord on ka tulevikus raske. Kas meil ei ole ennast praegu kergem kaitsta, ehkki sõja kaotus on ette näha. Küsimus on: kas võidelda või surra täielikult, – võiduvõimalusi ei ole. Kui võtame ettepaneku vastu, siis on loota, et Eesti rahvas jääb püsima. See on muidugi lootus, mis oleneb Vene heast tahtmisest. Paistab, et meil valikut ei ole. Meie praeguse

relvastuse juures ei või meie sõtta minna, mis tuleks väga raske ja hävitav. Seepärast püüame lepingu teha nii hästi kui see meil õnnestub. Leping mõjub rahvale väga halvasti. Suurem osa rahvast ei taha kindlasti Vene mõju suurenemist, kuid valida siin ei ole.

Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoner (fakt. märk.): Kordan veel kord, et meie ennast teatava aja kaitsta võime. Aastaid meie aga vastu panna ei jõua. Riigikaitseks olen teinud kõik mis võimalik. Tellimised olid meil ära antud 2 ½ aasta eest. Kuigi kõik tähtjad on möödas, ei ole meie kõike kätte saanud ja mõnelt poolt ei saagi, sest lepingud on üles öeldud. Raha ei aita siin praegu ka midagi.

Välisminister K. Selter: Meie kaitse on olemas ja sõltuv teatavast riikidesüsteemist Ida-Euroopas. Meie püüdsime ka Poolale selgeks teha, et nemad ei suuda seista Saksa vastu. Kuid siis peeti meid äraandjaks. Meie ei suuda üksi sõdida Vene vastu. Praegu on neli riiki, kes olenevad Venest ja Saksast. Saksat vast meil karta ei ole. Saksa ja Vene vahel on tasakaal ja sellepärast vast esitatigi meile leping. Kui Vene tunneks ennast tugevamana, siis ta võtaks meid tervena.

V. Päts: Paistab, et on valida üks tee. Abi ei ole loota. Kui tuleb sõda, hävib kogu meie riik kogu intelligentsiga ja hävitame palju meie rahva vara ja palju rahvast. Teisest küljest oleme aga lahti neutraliteedist. Lepingu sõlmimisel tekivad kommunistlikud voolud ja nende vastu on raske võidelda. Kuid valikut ei näi olevat. Loodame, et ka tulevikus Saksa ei taha, et meie hävime. Praegu aga pidi Saksa ise järeleandmisi tegema, sest muidu oleks temal raskeks läinud. Kui astume kategooriliselt vastu, siis võib meil tekkida Poola olukord.

A. Piip: Praegu on siiski ultimaatum. See mõte ei ole uus, et venelased on ikka huvi tundnud selle vastu, mis meil sünnib. Ždanov on mõõduandev Vene välispoliitik ja kui Ždanov seda puudutas, siis oli mul kohe selge, et meil tuleb seda küsimust otsustada. Abi loota kuskilt ei ole. Kuigi Inglise ei taha, et väikesed riigid kaovad, ei saa ka tema meid praegu aidata. Saksa–Vene lepingu sõlmimisel on jõud jäänud mitte Hitlerile, vaid Stalinile. Vene–Saksa lepingus on sõjalisi küsimusi vähe puudutatud. Saksa ei ole praegu see pool, kes saab Venele dikteerida. Venemaa mängib siin suuremat osa. Ka Läti jõud on nõrgad ja nemad ei saa meid aidata. Heroilist võitlust võib ju pidada, kuid praegu ei ole ka rahvas selles meeleolus. Praegune leping on, et peame Venele igati abi andma. Kuidas see tuleb, selgub sellest, kui tulevad sõjalised läbirääkimised. Baaside küsimus on kõige olulisem. Ei või jätta lahtiseks sadamate küsimust, ilma neid nimetamata. Tallinna baas on meile absoluutselt vastuvõtmatu. Palume Paldiski alustel, nagu Hiina andis Venele, et see on teie laht ja tehke sellega, mida tahate. Muidugi oleks olukord, kus meil oleks sõjavägi seljataga. Lennubaasid tulevad muidugi saartele. Brest-Litovski lepingu järgi pidid küll saared minema Saksale. Konflikti korral peame muidugi Venega kaasa minema, kuid see on praegugi nii, kuigi meil seda lepingut Venega veel ei ole. See leping on varjatud protektoraat – see peab meil selge olema. Meil peab selge olema, kuipalju meie maksimaalselt võime järele anda.

Saadik A. Rei: See asi ei pruugi meil ju nii traagiline olla. Sest teist teed meil valida ei ole. Muidu oleks meil kohe Poola saatus. Ma kahtlen väga, et Poola saab omad endised piirid tagasi, Venelt kindlasti midagi tagasi ei saa. Poola arvatavasti tõuseb kunagi uuesti üles, kuid meie ei tõuse vist enam kunagi. Reaalseks vastukaaluks Venele oleksid Poola ja Saksa, aga mitte keegi teine. Briti jõud siia ei ulatu, sest temal on liigpalju tegemist mujal. Samuti ei suuda seda ka Prantsusmaa. Ka Saksa on nüüd neutraliseeritud, Vene paktiga. Nagu näib, laseb Vene enesega veel kaubelda, ja see näitab seda, et Saksa ei taha, et Vene võim kasvab Balti mere ääres. Saksa tahab näha status quo'd Balti mere ääres. Vene ülalpidamisest nähtub, et täpseid kokkuleppeid Saksaga ei ole. Sakslane laseb enesele ka Poolas rohkem meeldida, kui ta seda sooviks. Et Saksa on nõrk Vene suhtes, siis seda ei pruugi põrmugi arvata, ehkki Vene saab suurema osa Poolast.

Baasid on meil vast väga halvad esimesel pilgul, kuid kui Vene neid tahab, siis saab ta nad kohe, kui tahab neid vallutada. Vene võiks meilt rohkem nõuda ja olimegi arvamisel, et seda

tehakse. Molotov seletas suurima rahuga, et meie ei sunni teile midagi peale, ei kommunismi ega midagi, – kõik jääb alles – teie välispoliitika, sisemine kord, valitsus, parlament jne. Kui teie ei soovi neid minimaalseid nõudmisi täita, siis peame tarvitama teisi teid. Molotov ütles, et Saksa on sellega nõus, seda garanteerime teile. Kas see kõik nõnda jääb, seda on raske öelda. Kui Saksa ei saa väga purustatud, siis on tasakaal olemas. Oleme optimistid, ja loodame, et mõni vastukaal leidub.

J. Puhk: Rahuleping Venega on oma tähtsuse suurelt osalt kaotanud. Kui ei määrata baasidele kindlaks piire, siis võib arvata, et ulatuvad üle kogu territooriumi. Püüame oma rahvast säästa, sest kui Vene tuleb, viib ta meid mööda suurt Venemaad laiali. Vene leping meiega on praegu vaid alus, – see võib laieneda ka Soomele ja teistele. Vähemalt paistab nii. Püüame sõlmida nii hea leping kui see võimalik on.

Peaminister K. Eenpalu: On arusaadav, et väliskomisjonid mõlemate kodade poolt seisukohta võtaksid. Valitsus ei ole leidnud teist teed, kui et tuleb läbirääkimistesse astuda ja Vene ettepanek põhimõtteliselt vastu võtta. See on praegu vist veel soodne, sest kategoorilisi nõudmisi esitatud ei ole. Valitsus ei saa anda praegu sarnast projekti, millest edasi minna ei või. Kõiki avaldatud arvamusi ja seisukohti on valitsus kaalunud. Delegatsiooni on palutud Välisminister K. Selter, Riigivolikogu Esimees J. Uluots, Riigivolikogu liige A. Piip ja saadik A. Rei. Sõjalisi eksperte ei saadeta kaasa. Kui läheb neid tarvis, siis saadame järele. Õige on, et lepingu täitmine saab raskem olema kui sõlmimine. Delegatsioon sõidab homme kell 12 välja Riistast lennuteel. Viivitamine on kahjulik.

Sõjavägede Ülemjuhataja J. Laidoner: Sõjaliste ekspertide saatmise jätsime ära, et ka Vene neid omalt poolt ei esitaks. Muidu tulevad vast suuremad nõupidamised. Praegu ei ole meil seljatagust ja see on meie suurim nõrkus. Kuigi naabrid tahaksid tulla, nad ei saa seda teha. On selge, et kui väljapääs veel on, siis ei tohi sõtta minna. Kui oleks lootust, et kuskilt abi tuleb ja meie teame, et sel ja sel ajal, siis võitleksime. Kui Vene ei ole tugev suurriigi vastu, siis meie vastu küllaltki tugev. Suur sõda tuleb veel. Millega see lõpeb, seda ei tea. Loodame, et kui meie oma vahekorras kõige varem lahendame, et see meile siis ka kõige parem saab olema. Meile peab selge olema, et Venele Balti meri on tarvilik.

Meie ajalooline kohus on – mitte viia rahvast hävitamisele, vaid katsuda teda raskustest üle viia niihästi kui meie seda suudame. Suurriikide vahel rahu praegu loota ei ole.

Peaminister K. Eenpalu: Informatsiooni meie ei ole õigustatud andma väljaspoole omal algatusel. See on kahe riigi asi ja ühepoolselt seda teha ei või.

M. Pung: Mulle on selge, et läbirääkimistesse tuleb astuda. Moskva ehk võib muidu oma arvamist muuta ja meil läheb veel raskemaks. Võib-olla need ei olegi maksimaalsed tingimused. Soovime delegatsioonile kaasa, et see tuleks igati delikaatne. Aega viita ei tohi. Rahvas arvab veel halvemat.

J. Tõnisson: Kõik koosolijad on vastanud sellele küsimusele jaatavalt. Mina toetan ka seda. Loodame, et Vene saab noobel olema ja laseb meie delegatsiooni terves koosseisus asja arutamisele.

Ma ei saa aga rahul olla sellega, et väliskomisjonid annavad volitusi lepingu sõlmimiseks, ilma et määraks selle ulatuse, kui kaugemale tahetakse minna vastastikusel abistamisel. Arvan, et puudutan mõnda informatsiooni, mida siin ei ole veel puudutatud. Mul on osalt välismaine informatsioon, mille järgi selle pakti sõlmimine ei ole üllatus. Nõukogude ringkonnas on liikunud küllalt arvamusi Soome ja Eesti küsimuste reguleerimiseks. Holsti käik Moskvasse aitas palju kaasa vastastikuse usalduse kindlustamiseks. Kui Soome majanduslik delegatsioon käis Venes, siis lubati talle anda kõike, mida ta vajab, ja võtta temalt, mida ta müüa tahab. Vene ootas siis, et Soome ka oma poliitilisi vahekordi korraldab ja ootamisel mindigi juba närviliseks. Vene ei olnud Ahvenamaa kindlustamise vastu, kuid see pidi nii tugev olema, et see ei satu Saksa kätte. Soome seda aga kinnitada ei võinud. Muututi umbusklikuks ja Nõukogude Vene kartis, et Ahvenamaa läheb sakslastele. Venele see aga meeldida ei või, sest

tema tahab, et need saared oleksid enne tema omad kui Saksa käes. See muutus seda akuutsemaks, mida sõbralikumaks läks Eesti Saksaga. Vene kartis, et kui Saksa tuleb Soome, siis Soome ei astu selle vastu ja luuakse uus saksasõbralik riik. Soome olukord on Vene arvates nii, et Mannerheim ei ole avaldanud saksasõbralikkust. Pariisist oli juba kevadel informatsiooni, et Saksa ja Vene peavad läbirääkimisi ja tunti muret nii meie kui Soome pärast. Meie ülemjuhatajat ei loetud saksasõbralikuks. – Meie saame oma hoiakut siis õieti seada, kui meie kõik teame. Meie ei tohi olla paanilises kartuses ja sellepärast kohe lepingut sõlmida. Nõukogude Vene aktsioon on palju sügavam. Kui see aga nii on, siis meie ei tohi kõike vastu võtta, mida meilt nõutakse. Praegu nõuab Nõukogude Vene seda, mida tal on vaja oma julgeolekuks. Püüame talle seda anda niipalju kui see meil võimalik on. Püüame aga ka kaubelda niipalju kui suudame. Venel ei ole praegu vallutamise tahet. Praegu peame olema valvel, et kommunistlikku revolutsiooni edasi ei viida. Rahulepingu sõlmimisel oleksime võinud rohkem nõuda, olime siis delikaatsed, – ja vast see on nüüd kasuks. Selle alusel rajasime oma lepingu. Saksasõbralikkus on meile aga palju maksma läinud. Läbirääkimistel tuleb luua usaldusvahekord, et pakti teostamisel ei oleks raskusi. Meie peame siin arutama ka küsimusi, kuidas jäävad meie vahekorrad teistega. Siin ei pruugi põrmugi olla kuri algus. Kui Venel on julgeolekut, siis on meil lojaal sed vahekorrad Venega. Ma ei saa rahul olla seletusega, et Poolaga koos arutati ka Eesti olukorda. Mul on informatsioon, et läbirääkimistel Saksaga Moskvas Eesti nime nimetatud ei ole. Et Stalin on selle lepingu käima pannud, siis see ei ole õige, – Saksal oli selle lepingu järele rohkem tarvidust. Saksa ei mängi praegu Balti riikide saatuse määramisel kuigi suurt osa. Britil on kindlasti sõja lõpul palju öelda Baltikumi kohta. Vene ei taha konflikti Britiga – see on selge. Ka meie peame aega võitma ja leidma teisi võimalusi õige hoiaku leidmiseks. Meie ei tohi luua olukorda, kus öeldakse, et oleme saksasõbralikud. Tulevikus on sellel suur tähtsus. Venega kokkulepe on praegu vähem hädaohtlikum kui saksasõbralikkus. Umbusku Moskvasse ei ole vaja kaasa võtta.

A. Maurer: Selle lepinguga seome ennast sõjaliselt Venega. Kui Vene kaotab sõja, mis olukorras oleme siis meie? Projekti kohta ütlesin niipalju, et ma ei usu, et see on nii ebamääraselt tehtud, kui käesolev.

P. 1 ja 2 on kooskõlas pakti iseloomuga. P. 3 on abistamise moodus. Muidugi on see projekt väga kiiresti kokku seatud. Mul on optimismi, et sõda lõpeb kiiresti. Saksa ei ohverda Balti riike. Selge on, et Vene tahab olla Balti mere ääres peremees. Mulle on ka selge, et Saksa ja Vene vahel on olemas piir, millest üle minna Vene ei saa, tasakaal on veel Saksa poolt olemas, seda tuleb ka lepingu sõlmimisel silmas pidada.

Riigivolikogu Esimees J. Uluots: Meie maa on palju kannatanud. Et Nõukogude Vene tekkinud olukorras püüab nii ruttu oma järeldusi teha, seda meie ei võinud ette näha. See dokument, mida siin arutame, on väga saatuslik ja ajalooliselt suure tähtsusega. Otsus seisab selles, kas sõda, – või tuleb leida lepingus väljapääs. See leping kärbib kahtlemata osa meie suveräniteedist ja riivab seega tugevasti ka rahva iseteadvust. Kui hakkame vastu, siis tagajärg on see, et meid viiakse omalt maalt ära, – seda süsteemi tarvitab Nõukogude Vene. Seepärast püüame säilitada, mis võimalik. Leping on väga raske, vähemalt ettepanud projekti kujul. Peame püüdma seda võimalikult lahjaks teha. See leping võib meile ka elukardetavaks saada. Ette on raske öelda, palju meie Moskvas saavutada võime. Kuid nähtavasti peame lepingu vastu võtma, ehkki meie elu läheb sellega palju raskemaks. Peame ennast sisemiselt palju tugevdama. Vene on ju ootamas omakorda maailma hegemoonia toolile astumist. Püüan oma maad teenida nii hästi kui see mul võimalik on.

Välisminister K. Selter: Praegu saabus TASSi telegramm teatega, et Ribbentrop sõidab ka homme Moskvasse. Täna lendas Vene mereväe atašee Berliini. Loodan, et Ribbentropi sealolek võimaldab meile suurema kauplemise võimaluse. Meie poolt kindlat ettepanekut ei ole, sest oleks raske midagi pakkuda ja hiljem tagasi võtta. Tahame ette tuua oma suhteid ja lepinguid teiste riikidega, sest peame neist kinni pidama. Molotov ütles küll selgesti, et Saksa

teid aidata ei saa. Kuid mina arvan, mida tugevam on Saksa idas, seda parem meile.

Saadik A. Rei: Saarte küsimuse kohta vastab J. Tõnissoni informatsioon tõele, mis puutub Ahvenamaad. Et aga ka Eesti saartest oleks räägitud, seda ei tea. Venel on suur kartus, kas Soome saab erapooletuks jääda või läheb Saksaga ühes. Vene ütles Soomele omal ajal, et temal ei ole Olandi-saarte kindlustamise vastu midagi, kui see küllalt tugev on. Et meie kohta oleks olnud kahtlus saksasõbralikkuse suhtes, seda ma ei ole märganud. Meie erapooletuse suhtes ei ole Moskvas kahtlust olnud, samuti ei ole Venel meie suhtes umbusaldust olnud. Mul oli Molotov'iga palju kergem asja ajada peale Saksa–Vene lepingu sõlmimist. Isegi allveelaeva asjas ei olnud suuri raskusi.

Sõjavägede Ülemjuhataja J. Laidoner: Meie oleme rääkinud enese seisukorrast. Loodame ja ma soovin seda, et läbirääkimised korda lähevad. Kuid kardan, et läbirääkimistel on nõudmised juba suuremad. Ma kardan, et meil ei lähe läbirääkimised nii hästi korda, kui seda soovime.

Juhataja A. Jürima: Kokku võttes võin konstateerida, et komisjon üksmeelselt nõustub astuda Nõukogude Vene poolt tehtud ettepaneku alusel läbirääkimistesse ja võimalusel sõlmida leping.

Ükski komisjoni liige juhataja poolt tehtud kokkuvõtte vastu ei vaidle.

Juhataja A. Jürima: Sõnavõtjaid enam ei ole. Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.52.

A. Jürima
koosoleku juhataja

P. Malvet
protokollija